

Zbornik o Emeriku Paviću

(Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Emerik Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj“, ur. Pavao Knezović – Marko Jerković, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2014, 498 str.)

Zbornici radova sa znanstvenih skupova pod nazivom *Tihi pregaoci* već dugi niz godina oživljavaju usnule književne, povijesne, jezične i slične teme koje su pridonijele razvoju hrvatske kulture. U svibnju 2014. godine objavljen je zbornik radova o značajnom franjevcu Emeriku Paviću kao podsjetnik na bogato 18. stoljeće. Zbornik radova podijeljen je na tri osnovna dijela, uključujući predgovor. U prvom su dijelu okupljeni radovi o Emeriku Paviću koji je prikazan kao svećenik, pjesnik, prevoditelj i povjesničar. Drugi dio donosi radove o franjevcima koji su djelovali na prostoru Bosne Srebrene, no ne u istom razdoblju kao i Emerik Pavić. Ovakva podjela zbornika pruža širu sliku o važnosti franjevaca i provincije Bosne Srebrene. U trećem su dijelu objavljena dva priloga Emerika Pavića iz spisa *Ramus viridantis olivae*, na latinskom i u hrvatskome prijevodu Petra Uškovića, te četiri Pavićeve pjesme na latinskome. Zborniku je pridodana i kronika znanstvenoga skupa održanoga u Osijeku u svibnju 2013.

U predgovorima urednici opisuju način organizacije zbornika upućujući na uobičajenu zborničku strukturu nakladničkoga niza *Tihi pregaoci* koja uz originalne znanstvene priloge sa skupa donosi, u posljednjem dijelu, izvorne priloge autora koji je predmet znanstvenoga skupa. U ovome je slučaju riječ o

dokumentima iz Pavićeva spisa *Ramus viridantis olivae* (1766.) koji nisu lako dostupni istraživačima/icama, te se u tome kontekstu donose na latinskome izvorniku, ali i u prijevodu. Riječ je o opisima franjevačkih samostana u Osijeku i Vukovaru u kojima Emerik Pavić donosi podatke i dokumente o povijesti tih dvaju samostana. Drugi je dio predgovora kratak biografsko-bibliografski zapis o Emeriku Paviću autora Emanuela Franje Hoška prenesen iz pretiska Pavićeva *Cvita likarije* iz 1980. godine. Emanuel Franjo Hoško piše o školovanju Emerika Pavića, ali i o kulturnome i književnome životu u Budimu početkom 18. stoljeća, uključujući i važne utjecaje na Pavićevo djelovanje.

Prvi dio zbornika započinje Emanuel Franjo Hoško radom *Pavićev povijesni spis „Ramus viridantis olivae“*. Ovo je Pavićevo djelo povijest slavonskih i podunavskih franjevaca podijeljena u dva dijela, u kojoj prvi dio donosi popis izvornih dokumenata o provinciji Bosni Srebrenoj, a drugi opis pojedinih samostana. Rad ujedno prikazuje povijesne izvore ovoga spisa te njegovu historiografsku vrijednost. U nastavku, u radu Zlate Šundalić *Pro-povjednik o ženi*, proučava se Pavićevo viđenje žene. Autorica analizira viđenja Djevice Marije kao Majke Božje, žene kao zaručnice, majke i odgajateljice, udovice, kćeri, kraljice, vitezice

(žena vitez), mudre i lijepe žene, siromašne i potrebite žene, žene samarijanke, žene kao žrtve ogovaranja te mitološke božice. U Pavićevim propovijedima žena je istaknuta u pozitivnom kontekstu, premda autorica upozorava da se takvo pozitivno apostrofiranje ne može uzeti bezrezervno: propovijedi sadrže i ponešto negativnih konotacija, koje su, s obzirom na ograničeni opseg zborničkoga priloga, tek pobrojane. Kontekst, način organizacije i struktura propovijedi okupljenih u *Prosvitljenju i ogrianju jesenog i zimskog doba* utjecali su i na predodžbu žene u propovijedima, sugerira Zlata Šundalić, kao i na relativno slabu informativnost Pavićevih propovijedi o svakodnevnome životu žene u 18. stoljeću. Autorica Hrvojka Mihanović Salopek u radu *Obilježja Pavićeva homiletičkoga diskursa u kontekstu slavonske duhovne književnosti* kontekstualizira Emerika Pavića u doba književnoga prosvjetiteljstva u Hrvatskoj, a pomoću njegovih propovijedi i osobina teksta dokazuje njegovu visoku svijest o važnosti propovijedanja. Osim toga, rad donosi analizu baroknih elemenata u Pavićevim propovjedima kao i opis kompozicije katehetskih propovijedi. Na početku rada Krešimira Šimića, *Religiozna lirika u Pavićevu molitveniku Putovanje duhovno (1769.)*, saznajemo za znamenite pisce 18. stoljeća i o načinu na koji je Emerik Pavić u tome kontekstu pridonio svojom religioznom lirikom. Autor analizira molitvenik *Putovanje duhovno* u kojem je sadržano, osim liturgijskih i privatnih molitava, i dvadeset osam pjesama. Šimić pomno formalno i sadržajno analizirajući po-

eziiju dolazi do zaključka o tematski raznovrsnoj poeziji, pri čemu se neke pjesme apostrofiraju kao potpuno katekizamske. Ipak, usprkos utilitarizaciji, u Pavićevoj religioznoj lirici ne izostaje i nastojanje za estetizacijom iskaza, kao ni oslanjanje na latinsku himnodiju u stihovnoj organizaciji. Zanimljivo je i autorovo upućivanje na performativni učinak Pavićeve religiozne lirike. Nakon toga slijedi rad *Katehetski predlošci Emerika Pavića* autorice Veronike Reljac. U radu se Pavićevi katekizmi određuju kao dio kanizijevske katekizamske tradicije koja je jedna od tri katekizamskih tradicija nastalih u duhu katoličke obnove Tridentskoga koncila. U nastavku rada autorica izlaže o prijevodima katekizama u razdoblju ranoga jozefinizma, te opisuje ranojozefinističke i jozefinističke katekizme od kojih je Pavić 1767. preveo i 1769. objavio *Jezgru rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga*, a potom 1775. preveo čak dva katekizma: *Protumačeni katekizam* i tzv. *Mali saganski katekizam*. Autorica analizira Pavićeve katekizamske prijevode i njihov odnos prema izvornicima, kao i druge autore prijevode (propovijedi i knjige biblijskih čitanja) iz vremena jozefinizma. U radu Hrvatina Gabrijela Jurišića pod naslovom *Djelo fra Andrija Kačića kao izvor nadahnuća fra Emeriku Paviću* analizira se odnos dvojice naslovnih zaslužnika s obzirom na Pavićevo poznavanje Kačićevoga *Razgovora ugodnog naroda slovinskoga*, ali i s obzirom na Pavićevo prevođenje Kačićevih pjesama i proze na latinski jezik. Pavić je, kako pokazuje autor priloga, Kačića nadopunio vlastitom

knjigom stihova na hrvatskome (*Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1768) u kojima opisuje i opjevava povijesne junake i događaje koje Kačić izostavlja. Jurišić pomno analizira Pavićevo *Nadodanje* zaključujući o procesu njegovoga nastanka i objave.

U nastavku prvoga dijela zbornika slijedi rad autorice Tamare Tvrtković, *Cvit likarije – Flos medicinae – „self-help“ priručnik iz 18. stoljeća*, u kojem se Pavićev tekst interpretira u suvremenome kontekstu. Naime, Pavićev prijevod latinskoga djela ukazuje na bezvremensku težnju za izliječenjem putem biljaka. Osim toga, *Cvit likarije* prva je tiskana medicinska knjiga na hrvatskom jeziku te danas predstavlja izvrstan primjer za interdisciplinarna istraživanja. Autorica donosi usporedbu izraza, konkretno biljaka: koji se stručni nazivi koriste danas, kako ih donosi Pavić te kako je zapisano u latinskom originalu. Rad donosi i mnoštvo latinskih izraza te je vrijedan ne samo za latiniste, nego i za liječnike i ljekarnike. U sličnom se tonu nameće i rad Mislava Kovačića *Metamorfoze Mediterana u fra Emerrikovu prepjevu Flos Medicinae*. Kovačić objašnjava značenje naziva metamorfoze, a u radu promatra Pavićev prepjev u mediteranskom okruženju pokazujući na kojim se sve razinama mogu promatrati naslovne metamorfoze Mediterana s obzirom na kulturološko i (metaforičko-) geografsko značenje Pavićeva prijevoda. Autorice Stela Fatović-Ferenčić i Marija-Ana Dürriegl u radu *Od nji vode načine se lipe, koje oči bolešljive kripe: Cvit*

likarije kao prva hrvatska zdravstvenoprosvjetiteljska uspješnica, govore o Pavićevom polazištu za to djelo, o njegovu prijevodu i odjeku. Interpretacijom stihova rad pokazuje na koji se način *Cvit likarije* bavi zdravljem i bolešću: uz stihove o vinu, napatke za zdrav okoliš, način prehrane, objašnjenja koja je vrsta mesa povoljnija za zdravlje te kako se žalfiji pripisuje ljekovito svojstvo, autorice zaključuju o Pavićevu kulturno-povijesnome značenju u kontekstu shvaćanja zdravlja i bolesti. Nadalje, rad Vanje Ljoljić i Jadranke Vuković Rodríguez pod naslovom *Od Salernskoga vrta do fitofarmacije 21. stoljeća* govori o počecima povezanosti biljaka i čovjeka do farmakopeje, odnosno znanstvenoga, stručnoga i pravnoga djela ljekarnika. Rad tako prikazuje i usporedbu *Cvita likarije* i europske farmakopeje u više tablica. Uz njihov popis saznajemo i njihovu primjenu, a na kraju rada i značenje ovoga djela za povijest i razvoj ljekarništva u hrvatskim zemljama. Prvi dio zbornika završava Ivan Bekavac Basić radom *Sličnosti i razlike između Pavićeva prijevoda Flos medicinae – Cvit likarije i Lalanguove Medicina ruralis iliti vrachtva ladanyszka*. Bekavac Basić uspoređuje Pavićevo djelo s prvom izvornom hrvatskom medicinskom knjigom jednoga liječnika iz 1776. godine i ukazuje na značaj franjevacu te donosi sadržaj *Medicine ruralis* i prikaz rječnika bilja, povrća i voća koji su upotrebljavali spomenuti autori.

Drugi dio zbornika započinje radom *Utjecaj franjevačke duhovnosti na oblikovanje kulturnoga krajolika*

kontinentalne Hrvatske u razdoblju srednjega vijeka autorice Valentine Zovko. Kako bismo dobili širu sliku franjevacu prikazani su franjevački počeci, oblikovanje franjevačke duhovnosti kroz propovijedanje, obrazovanje, misijsko djelovanje i ispovijedanje. U nastavku autorice Zlata Živković Kerže i Ana Lukić u radu *Slavonija i Osijek u vrijeme života i djelovanja fra Emerika Pavića (1716.-1780.)* opisuju povijesne prilike Slavonije u 18. stoljeću unutar Habsburške Monarhije, a posebice Osijeka. Autorice prikazuju kako je tekla izgradnja osječke Tvrđe te ulogu tadašnjeg Gornjeg i Donjeg grada. Usporedno s tim, rad daje prikaz prosvjetiteljskoga duha kroz crkvene, prosvjetne i druge djelatnosti. Rad Marka Jerkovića *Diplomatska djelatnost Franje Frankopana Cetinskoga* prikazuje djelovanje značajnoga franjevca iz 16. stoljeća. Njegov je život obilježen mnoštvom događaja, od bivanja u službi Ivana Zapolje pa do stjecanja dijecezanske časti od pape Klementa VII. Pavao Knezović u radu *Nikola Ogramić o bl. Sebastijanu od Aparicija* podsjeća na drugačiju sliku biskupa Nikole Ogramića, franjevca koji je ostavio spis o životu blaženoga Sebastijana od Aparicije. Knezović opisuje koncepciju, poglavlja te osnovne karakteristike djela biskupa Ogramića. U nastavku zbornika autorica Sanja Vulić, u radu *O jeziku fra Mihajla Radnića*, obrađuje jezik franjevca koji je rodom iz mađarskoga dijela Bačke. Autorica piše o refleksu jata u Radnićevim djelima i o jeziku drugih franjevaca Bosne Srebrne te analizira jezik dubrovačkih

autora 17. stoljeća. Rad pod naslovom *Dogmatska teologija u djelima fra Kerubina Dellamartine* Ive Mršić Felbar donosi bitne informacije o ovom franjevcu iz 18. stoljeća. Uspoređujući dogmatsku teologiju iz njegova dva djela i koristeći teze opće teologije autorica zaključuje da je teologija fra Kerubina Dellamartine odraz njegova vremena. Nešto drugačiji pogled donosi rad Josipa Grubeše *Socijalna učinkovitost Lastričevih propovjedi*. Pomoću sociološkoga aparata i analize propovijedi fra Filipa Lastrića autor ukazuje kako propovijed djeluje na društvo: ona može utjecati ili mijenjati stavove onih kojima je upućena. U nastavku zbornika autori Ivan Karlić i Daniel Patafta u radu *Teološke teme u djelu Istina katolicsanska fra Antuna Bačića*, prezentiraju opća obilježja hrvatske katekizamske literature i spomenuti katekizam fra Bačića. Ovaj se katekizam smatra kontroverznim jer je poveći broj stranica posvećen odnosu katolika i pravoslavaca. U glavnom dijelu rada autori analiziraju teološke teme kroz sedam razgovora fra Bačića. Snježana Paušek Baždar radom *Prirodoslovna gledišta Ignjata Martinovića* još jednom prikazuje svestranost i bogatu prošlost franjevaca. U radu se donose informacije o Martinovićeve radu na području matematike, fizike, kemije, a usporedno s tim i informacije o njegovim djelima o tim temama. Autorica rad završava izvještajem o Martinovićevoj funkciji dvorskoga kemičara Leopolda II. Rad Marijane Borić *Doprinos franjevaca tradiciji hrvatskih pučkih kalendara* bavi se pučkim kalendarima kao za-

nimljivim i vrlo produktivnim predmetom istraživanja. Autorica prati tradiciju srednjovjekovnih pučkih kalendara i prvih hrvatskih pučkih kalendara iz 17. stoljeća (najstariji je sačuvani kalendar iz 1653.) te u taj kontekst upisuje i svoju analizu pučkoga kalendara Emerika Pavića i drugih pučkih kalendara franjevačkih autora (kalendar patera Gregura Kapucina, fra Marijana Lanosovića, fra Aleksandra Tomikovića te kalendar anonimnoga autora koji se čuva u franjevačkom samostanu u Sinju) zaključujući o vrlo važnoj ulozi pučkih kalendara franjevačkih autora u povijesti svakodnevice. Jezikoslovnim temama vraća se rad *Leksikografski postupci fra Ludovika Lalića* autorice Jelene Ostojić. Na početku se upozorava da o ovom franjevcu ne postoji mnogo podataka, no ipak se može saznati kako izgleda rječnički članak fra Lalića, npr. kako iznosi gramatičku obavijest pored svojih natuknica, ne progovara o homonimiji i polisemiji te ne koristi uputnice. Branka Tafra i Petra Košutar u radu *Jezikoslovno paljetkovanje po osamnaestom stoljeću* upozoravaju na važnost 18. stoljeća za hrvatski jezik. Autorice se bave slavonskom književnošću 18. stoljeća i polovicom 18. stoljeća kao književnojezično-povijesnom razdjelnicom, a uz to obrađuju i teme pojmovlja i nazivlja. Rad *Terminološki uzlet Pavićeva doba au-*

torica Lidije Bogović i Jasmine Pavić također se bavi terminologijom. Stoljeće u kojemu je živio Emerik Pavić donijelo je drugačiji pogled na pitanje terminologije stoga čitatelj u ovom radu može saznati o bitnim odrednicama u povijesti hrvatske terminologije, uključujući i važnost *Cvita likarije* u tome kontekstu. Rad Rudolfa Barišića *Bosanski klerici školovani u franjevačkom samostanu u Vukovaru 1814.-1844.* posljednji je rad u ovoj dijelu. Autor upućuje na strukturu i organizaciju školovanja, navodi imena franjevac koji su se školovali u vukovarskome samostanu te mjesta iz kojih su došli. Autor zaključuje da nije bilo pravilnoga reda prilikom školovanja tih klerika, kao i da je na školovanje klerika iz Bosne Srebrene u Vukovaru utjecala epidemija kuge. Vrijedan prilog ovoga rada je i popis bosanskih klerika koji su polazili teološko i filozofsko učilište u Vukovaru u spomenutom razdoblju.

Kao što je spomenuto, u trećem je dijelu zbornika objavljen izbor iz spisa Emerika Pavića te njihov prijevod na hrvatski jezik Petra Uškovića. Osim toga, Ušković piše i kroniku 14. znanstvenoga skupa *Tihi pregaoci* održanoga u Osijeku u svibnju 2013. godine. Za detaljniji prikaz zbornika čitatelju tek predstoji uzeti zbornik radova u ruke.

Matea Jalžević